

تاریخ اسلام در جنوب شرقی آسیا

دکتر محمودرضا اسفندیار

تهران

۱۳۹۷

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۳	فصل اول: کلیات
۳	۱-۱ مقدمه
۱۰	۲-۱ منطقه شناسی
۱۰	۱-۲-۱ جغرافیای سیاسی و طبیعی
۱۹	۲-۲-۱ قوم شناسی
۲۳	۳-۲-۱ جهان مالایی به گزارش جغرافی دانان مسلمان
۲۹	۳-۱ نگاهی گذرا به تاریخ و فرهنگ دوران پیشااسلامی
۳۳	جمع بندی
۳۵	فصل دوم: ورود اسلام و فرایند اسلامی شدن
۳۵	درآمد
۳۸	۱-۲ بازرگانان و مهاجران
۴۲	۲-۲ طریقه های تصوّف
۴۵	۱-۲-۲ قادریه
۴۷	۲-۲-۲ نقشبندیه
۴۹	۳-۲-۲ رفاعیه
۵۰	۴-۲-۲ طریقه شطاریه
۵۲	۳-۲ مهم ترین صوفیان
۵۲	۱-۳-۲ حمزه فنصوری
۵۳	۲-۳-۲ شمس الدین سمطرائی/سوماترائی
۵۵	۳-۳-۲ نورالدین رانیری

صفحه	عنوان
۵۹	۴-۳-۲ عبدالرئوف سینگکیلی
۶۲	۵-۳-۲ یوسف مَقْصَرِی
۶۳	۶-۳-۲ عبدالصمد پالمبانی
۶۴	۷-۳-۲ ولی سونگو
۶۶	جمع بندی
۶۸	فصل سوم: سلطنت های اسلامی
۶۸	درآمد
۶۹	۱-۳ مالاکا
۷۲	۲-۳ سلطنت جوهور-ریائو
۷۶	۳-۳ سلطنت آچه
۸۴	۴-۳ سلطنت دماک
۸۶	۵-۳ سلطنت ماتارام
۸۸	۶-۳ سلطنت سوراکارتا
۹۱	۷-۳ یوگیاکارتا
۹۴	۸-۳ بروئی
۹۵	۹-۳ سلطنت سوراابایا
۹۷	۱۰-۳ سَمِس
۱۰۰	۱۱-۳ سلطنت سلانگور
۱۰۲	۱۲-۳ سلطنت پاتانی / پاتانی
۱۰۴	۱۳-۳ سلطنت کداح
۱۰۶	۱۴-۳ سلطنت سولو
۱۱۲	جمع بندی
۱۱۳	فصل چهارم: ورود استعمارگران
۱۱۳	درآمد
۱۱۴	۱-۴ پرتغال
۱۱۶	۲-۴ اسپانیا
۱۱۷	۳-۴ هلند
۱۱۷	۱-۳-۴ هلندی ها در جاوه

صفحه	عنوان
۱۲۰	۲-۳-۴ هلندی‌ها در سوماترا
۱۲۱	۴-۴ فرانسه
۱۲۳	۵-۴ انگلیس
۱۲۶	۶-۴ آمریکا
۱۲۷	۷-۴ ژاپن
۱۲۸	جمع‌بندی
۱۳۰	فصل پنجم: جنبش‌ها و سازمان‌های اسلامی: ضد استعماری، اصلاح‌گرا و سنت‌گرا
۱۳۰	درآمد
۱۳۳	۱-۵ جنبش پادری
۱۳۷	۲-۵ نهضت مردم جاوه
۱۳۸	۳-۵ نهضت مردم آچه
۱۴۳	۴-۵ سرکّت اسلام
۱۴۶	۵-۵ محمدیه
۱۴۹	۶-۵ اتحادیهٔ اسلامی
۱۵۰	۷-۵ نهضت‌العلما
۱۵۲	۸-۵ مؤسسهٔ صُفّه
۱۵۴	۹-۵ مَشومی (شورای مسلمانان اندونزی)
۱۵۵	۱۰-۵ جنبش‌های اسلامی در شبه‌جزیرهٔ مالایی
۱۶۰	جمع‌بندی
۱۶۲	فصل ششم: وضعیت کشورها و اقلیت‌های مسلمان منطقه و نقش اسلام در ...
۱۶۲	درآمد
۱۶۴	۱-۶ اندونزی
۱۶۹	۱-۱-۶ جریان‌ها و جنبش‌های اسلام‌گرایان افراطی
۱۷۶	۲-۱-۶ جریان‌ها و احزاب میانه‌روی سیاسی-اسلامی
۱۸۰	۳-۱-۶ روشنفکری و نوگرایی دینی در اندونزی
۱۸۳	۲-۶ مالزی
۱۸۷	۱-۲-۶ اسلام و ساختار دولت
۱۸۸	۲-۲-۶ جریان‌های تبلیغی و اصلاح‌گرای اسلامی

صفحه	عنوان
۱۹۰	۳-۲-۶ احزاب و جریان‌های سیاسی - اسلامی
۱۹۲	۴-۲-۶ اسلام‌گرایان افراطی
۱۹۳	۳-۶ برونی دارالسلام
۱۹۶	۱-۳-۶ ویژگی‌های اسلام برونی
۱۹۶	۴-۶ سنگاپور
۱۹۹	۱-۴-۶ ساختار تشکیلات اسلامی
۱۹۹	۲-۴-۶ ماهیت اسلام سنگاپور
۱۹۹	۵-۶ تایلند
۲۰۲	۱-۵-۶ نفوذ و گسترش اسلام در سیام
۲۰۴	۲-۵-۶ اقوام مسلمانان در سیام
۲۱۱	۳-۵-۶ مسلمانان مالایی تبار و مبارزه برای بقا
۲۱۴	۴-۵-۶ اصلاح‌گرایی اسلامی
۲۱۵	۵-۵-۶ نظام اداری تشکیلات اسلامی
۲۱۵	۶-۶ مجمع‌الجزایر فیلیپین
۲۲۰	۷-۶ میانمار (برمه)
۲۲۲	۱-۷-۶ مصائب مسلمانان میانمار
۲۲۴	۸-۶ کامبوج، ویتنام و لائوس
۲۲۷	جمع‌بندی
۲۳۰	فصل هفتم: تمدن و فرهنگ اسلامی در جنوب شرقی آسیا
۲۳۰	درآمد
۲۳۱	۱-۷ زبان و ادبیات مالایی
۲۳۱	۱-۱-۷ خط جاوی و زبان مالایی
۲۳۲	۲-۱-۷ ادبیات کلاسیک مالایی
۲۴۰	۲-۷ نظام سنتی تعلیم و تربیت
۲۴۱	۱-۲-۷ پوندوک
۲۴۱	۲-۲-۷ پسترن
۲۴۲	۳-۲-۷ دایاه، رنگکنگ و مئوناسه
۲۴۲	۴-۲-۷ سوراو
۲۴۳	۳-۷ معماری اسلامی در جهان مالایی

صفحه	عنوان
۲۴۴	۱-۳-۷ معماری کاخ‌ها
۲۴۵	۲-۳-۷ معماری مساجد
۲۴۶	۳-۳-۷ معماری خانه‌ها
۲۴۷	۴-۷ هنر اسلامی در جهان مالایی
۲۴۷	۱-۴-۷ صنایع دستی
۲۵۰	۲-۴-۷ هنرهای نمایشی
۲۵۳	۳-۴-۷ موسیقی
۲۵۳	۴-۴-۷ هنرهای تجسمی: خط جاوی، تذهیب و خطاطی
۲۵۴	جمع‌بندی
۲۵۵	نقشه‌ها و تصاویر رنگی
۲۷۹	منابع

پیشگفتار

جهان مالایی - یا به عبارت دیگر، بخش اسلامی جنوب شرقی آسیا - با وجود تأثیرپذیری فرهنگ و تمدن اسلامی آن از فرهنگ ایران اسلامی، برای ما منطقه‌ای دیرآشناست. با این که شواهد باستان‌شناختی از وجود مناسبات تجاری و فرهنگی ایران پیش از اسلام با این منطقه حکایت دارد اما در دوره اسلامی، فرهنگ ایرانی و زبان و ادبیات عرفانی فارسی تأثیر چشمگیری بر این منطقه داشته است. از جمله شواهد حضور فرهنگ و ادبیات فارسی، غزلی از سعدی است که بر سنگ قبری در سوماترای اندونزی نقش بسته است. سعدی در بوستان نیز به شاهزاده‌ای از مالاکا (ملاخ) اشاره کرده است:

ز تاج ملک زاده‌ای در ملاخ شبی لعلی افتاد در سنگلاخ
پدر گفتش اندر شب تیره رنگ چه دانی که گوهر کدام است و سنگ؟
(سعدی، بوستان، باب دوم در احسان)

باری، این منطقه به عنوان پرجمعیت‌ترین کانون مسلمانان جهان، بخش مهمی از جهان اسلام به شمار می‌رود و اهمیت روزافزون آن از حیث فرهنگی-سیاسی-اقتصادی موجب رقابت قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای برای تأمین منافعشان شده است. با توجه به سهم بسزای اسلام در تکوین فرهنگ و تمدن جهان مالایی، ضروری می‌نمود که تاریخ و تمدن اسلامی در این منطقه - هر چند به اختصار و گذرا - بررسی شود.

روش و رویکرد ما در تألیف این کتاب، مبتنی بر روش مرسوم در نگارش کتاب‌های تاریخی است و می‌کوشیم برای دانشجویان و علاقه‌مندان حوزه مطالعات تاریخ و تمدن اسلامی در عین اختصار، جامع و مفید و قابل استفاده باشد و به خواننده تصویری تاریخی از روند نفوذ و گسترش اسلام در جنوب شرقی آسیا از آغاز تا عصر حاضر ارائه کند. با توجه به فقدان آشنایی و اطلاعات اندک عموم مخاطبان از این منطقه و همچنین برای جذابیت و امکان درک بهتر مطالب کتاب، از نقشه‌ها و تصاویر مختلفی بهره خواهیم برد.

این کتاب مشتمل بر هفت فصل است: فصل اول به کلیات و موضوعاتی نظیر منطقه‌شناسی، جغرافیای سیاسی و طبیعی، قوم‌شناسی، جهان مالایی به گزارش جغرافی دانان مسلمان و تاریخ و فرهنگ دوران پیشااسلامی این منطقه اختصاص یافته است. در فصل دوم، ورود اسلام، روند اسلامی شدن این منطقه و سهم بازرگانان، مهاجران و طریقه‌های تصوّف در این فرایند بررسی شده است. معرفی مهم‌ترین طریقه‌های تصوّف و صوفیان مشهور جهان مالایی، از دیگر موضوعات این فصل است. فصل سوم با عنوان سلطنت‌های اسلامی، به معرفی مهم‌ترین سلسله‌های پادشاهی مسلمان در این منطقه اختصاص دارد؛ سلطنت مالاکا، جوهور-ریائو، آچه و دماک از جمله این سلطنت‌هاست. در فصل چهارم، ورود کشورهای استعمارگر غربی مانند پرتغال، اسپانیا، هلند، فرانسه، انگلیس، امریکا و همچنین حمله ژاپن به این مناطق در جریان جنگ جهانی دوم بررسی شده است. فصل پنجم به جنبش‌ها و سازمان‌های اسلامی ضد استعماری، اصلاح‌گرا و سنت‌گرا در جهان مالایی پرداخته و مهم‌ترین آنها نظیر پادری، آچه، سرکت اسلام، محمدیه و نهضت‌العلماء معرفی شده است. فصل ششم، وضعیت کشورهای اقلیت‌های مسلمان منطقه و سهم اسلام در حیات سیاسی و فرهنگی آن‌ها در دوران معاصر را مورد بررسی قرار داده است. در فصل هفتم با عنوان تمدن و فرهنگ اسلامی در جنوب شرقی آسیا، زبان و ادبیات مالایی، نظام تعلیم و تربیت، معماری و هنر اسلامی اختصاص دارد. در این مجال بایسته است از مدیران بخش‌های پژوهش و تدوین و نیز مدیر وقت گروه تاریخ سازمان «سمت» جناب آقای دکتر مفتخری برای توجه به چنین موضوع مهمی تشکر کنم. همچنین از کوشش‌ها و پیگیری‌های مجلدانه جناب آقای دکتر زهیر صیامیان گرجی سپاسگزارم. از سرکار خانم فائزه رحمان، ویراستار محترم کتاب نیز که سهم مهمی در به سامان آمدن این کار داشته است، قدردانی می‌کنم. همین‌طور بایسته است از سرکار خانم مریم فلاح شجاعی کارشناس گروه تاریخ و نیز سرکار خانم مژگان امیری پریان بابت روخوانی دقیق اثر یاد کنیم. همکاری مجموعه این همراهان باعث به ثمر نشستن این کتاب شد و امیدوارم مورد استقبال جامعه علمی تاریخ قرار گیرد.

محمودرضا اسفندیار

شهریور ۱۳۹۶